

Almindelige Bemærkninger om Betydningen af vore store
Mosefund fra den ældre Jernalder,

knyttede til Fremlæggelsen af Adjunkt Engelhardt's Beskrivelser
over sønderjydske og fynske Mosefund.

(Meddelte den 8de Februar 1867¹⁾).

Ved Etatsraad **J. J. A. Worsaae.**

Netop ved denne Tid for tretten Aar siden (d. 27de Januar 1854) havde jeg den Ære i et Foredrag om «en tidlig og mærkelig Indvirkning af den romerske Cultur paa de nordiske Lande, især paa Danmark og Norge», ved at anmelde den af mig nylig opstillede ældre Jernalder, tillige at henlede Selskabets Opmærksomhed paa et særlig oplysende, anseeligt Fund fra en fynsk Mose ved Allesø og Næsbyhovedbroby i Nærheden af Odense²). Tre Aar efter (den 3die April 1857) søgte jeg i en Meddelelse til Selskabet om et tilsvarende Mosefund «af romerske og andre Oldsager ved Brarup i Angel» for første Gang at give noget udførligere Oplysninger om disse og flere lignende, indbyrdes i en paafaldende Grad overensstemmende Funds Betydning saavel for Undersøgelserne om den romerske Indflydelses Beskaffenhed og Udstrækning som ogsaa for flere andre vigtige Spørgsmaal, navnlig dog om Rigtigheden af den endnu ikke almindelig anerkjendte, men allerede i flere Lande ivrig drøftede ældre Jernalder³).

¹⁾ See foran S. 3.

²⁾ Oversigterne over d. K. D. Vid. Selsk. Forh. for 1854, S. 6. Foredraget, som endnu foreligger i Manuscript, tildeels færdigt, blev ikke, efter Bestemmelsen, trykt i Selskabets Skrifter, paa Grund af de talrige nye Fund, som umiddelbart efter kom for Dagen.

³⁾ Oversigterne over d. K. D. Vid. Selsk. Forh. 1857. S. 286 ff. Ogsaa særskilt aftrykt: «Om Jernalderen i Danmark, i Anledning af et Fund af Oldsager i en Mose ved Brarup i Angel.» Kbhvn. 1858. 15 S.

Men tiltrods for at henved en halvsnees saadanne, tildeels større Jernalders-Mosefund vare komne for Dagen, var deres egentlige Oprindelse endnu ganske ubekjendt. Som Følge af at mange Gjenstande bare Mærker af Sværd, Øxer, Spyd og Pile, antoges de sædvanlig for at stamme fra Slag, i hvilke Afdelinger af Kæmpende vare trængte ud og druknede i Søer og Moser, forsaavidt de ikke ligefrem vare slupne gennem Isen. Da imidlertid Menneskebeen sjelden eller næsten aldrig forekom i Fundene, meente Andre, at disse rimeligere bestod af ligefrem hengjemte Skatte, af skjult Bytte, opsamlet paa en nærliggende Valplads eller maaskee endog under Vikingetog i et af Romerne besat Land, t. E. i Britannien, hvorfra da de indblandede romerske Oldsager kunde hidrøre.

Lignende løse Forklaringer, der culminerede i den Paastand, at Fundene snarest vare enten Høvdingsbytte eller Marskandiservarer, nedlagte i Hui og Hast i Vandet, sandsynligviis «fordi der var ikke Plads til dem paa Landjorden» (!)¹⁾, trivedes frodig længe efterat systematiske Gravninger i flere Moser havde givet nye og vigtige Oplysninger, ja lige til den seneste Tid. Det skyldes det forrige slesvigske Ministerium og ikke mindst Etatsraad Regenburt, at den daværende nidkjære Bestyrer af Oldsagsamlingen i Flensborg, Adjunkt C. Engelhardt, i Aaret 1858 kunde ved Brarup i Angel paabegynde de første nøiagtige Undersøgelser i den paagjeldende Retning, som senere fortsattes af Samme indtil 1863, da Krigen gjorde en brat Ende paa de med stort Held til Nydam Engmose i Sundeved udstrakte Gravninger. Det er ligeledes det slesvigske Ministeriums Fortjeneste, at Adjunkt Engelhardt har kunnet udgive nøiagtige, med særdeles smukke Afbildninger ledsagede orienterende Beskrivelser over begge disse mærkværdige Mosefund, hvilke

¹⁾ Stephens: The Old Northern Runic Monuments (1865) p. 73 og især p. 303—304, hvor der i den sidste, korte Note dog fremtræder ligesom en Følelse af den hele foregaaende, paafaldende vidtløftige Udviklings Uholdbarhed.

Beskrivelser senere ere sammenfattede i den paa Selskabets Bord fremlagte engelske Udgave («Denmark in the early Iron Age, illustrated by recent discoveries in the peat mosses of Slesvig.» London 1866. 4to), der er bleven modtaget med fortjent Opmærksomhed ikke alene i England, men ogsaa i andre Lande og selv i Tydskland.

Paa Findestederne for de øvrige, hidtil kjendte danske Mosefund fra den ældre Jernalder blev der længe ikke henvendt nær saa megen Opmærksomhed. I Vimose ved Allesø og Næsbyhovedbroby i Fyen, hvor jeg selv i endeel Aar jævnlig forhandlede med de vedkommende Findere, især for at tilveiebringe den for en bedre Optagelse af Oldsagerne saa høist nødvendige Bortledning af Vandet, indskrænkede man sig væsentlig til (ved Sognepræsten, Hr. Meldals stadige Omhu) at samle og bevare for Museet de mere tilfældig opgravede Gjenstande.

Først som Følge af det Held, der i 1858 havde ledsaget Undersøgelserne i Brarup Mosen, blev der Aaret efter (1859) paa det Oldnordiske Museums Foranstaltning foretaget ikke alene en mindre Gravning i Trinnemosen ved Fuglsang ved Sæby, men ogsaa navnlig en større videnskabelig Undersøgelse af Vimosen i Fyen, ledet af Hr. Kammerraad Herbst, understøttet af Hr. Professor Jap. Steenstrup. Endskjøndt herved allerede strax vandtes et riigt Udbytte, og endskjøndt Bøndernes Tørveskjæring fremdeles jævnlig bragte Oldsager i anseelig Mængde for Dagen, varede det dog fem Aar, inden de systematiske Gravninger igjen bleve fortsatte. Da nemlig Opmærksomheden mere og mere fæstede sig ved Mosefundenes storartede og gaadefulde Charakter, da tyske Oldforskere og Forfattere deels vel af Uvillie, men ogsaa deels af ligefrem Ubekjendtskab med de norrøjske og fyenske Mosefund begyndte at mistyde de sønderjydske Fund ikke alene som særlig slesvigske, men ogsaa som formeentlige Vidnesbyrd om Slesvigs Urtydskhed fremfor det øvrige Danmark, og da endelig den sagkyndigste Moseundersøger, Adjunkt Engelhardt, netop, paa Grund af Krigsforholdene, var tilstede i Kjøben-

havn, foreslog jeg i 1864 nu afdøde Conferentsraad Thomsen, paa Oldsagmuseets Vegne at samvirke med Directionen for de antiqvariske Mindesmærkers Bevaring til ved Hr. Engelhardt at lade foretage en foreløbig Undersøgelse af det lille Mosedrag, Kragehul kaldet, ved Flemløse mellem Odense og Assens i Fyen, fra hvilket Sted Museet tidligere havde erholdt ikke faa Oldsager, der i høi Grad mindede om de slesvigske Mosefund. Thomsen gik med Glæde ind paa dette Forslag, og Resultatet af Hr. Engelhardts første Udflugt til Stedet i Eftersommeren 1864 var saa opmuntrende, at det strax blev besluttet, ved fornøden Afledning af Vand at forberede en større Undersøgelse af Mosen til Forsommeren 1865. Desværre oplevede Thomsen ikke at see dette Arbeide tilendebragt. Uagtet ikke Meget af Mosen var levnet i urørt Stand, forefandt Hr. Engelhardt dog, tildeels i min Nærværelse, saa mange interessante Oldsager, at de i Forening med dem, som allerede vare indlemmede i Museet, kunde afgive Stof for den foreliggende Beskrivelse: «Fyenske Mosefund Nr. 1», der i Aar er udkommet i Trykken med Understøttelse af det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Efter Afslutningen af Gravningerne i Flemløse Mosen foreslog jeg Hr. Adjunkt Engelhardt, paa Bekostning af Directionen for de antiqvariske Mindesmærkers Bevaring at lægge Hjemveien over den nærliggende Vimose ved Allesø og Næsbyhovedbroby ved Odense saavel som over Skjødstrup Mose ved Aarhus, for at han kunde gjøre sig bekendt med Lokalteterne, og for at han navnlig kunde forvise sig om, hvorvidt der paa det sidstnævnte Sted (ved Skjødstrup) var Udsigt til, med rimeligt Held at foretage en Gravning. Saavel fra Hr. Engelhardt som ogsaa fra to af Bestyrerne for Oldsagsamlingen i Odense, Dhrr. Apotheker Lotze og Adjunkt Faber, modtog jeg imidlertid under mit daværende Ophold i Fyen baade skriftlige og mundtlige Meddelelser om, at der i Vimose var stor «periculum in mora», idet Bønderne stode i Begreb med at paabegynde Tørveskjæring i Stykker, der øiensynlig vare opfyldte med Vaaben og Træsager.

Efter et Besøg i Allesø ansaa jeg det for Pligt at standse Bøndernes Arbeide og forberede en videnskabelig Undersøgelse ved Udgravning af Vandet, i hvilken Anledning Sognepræsten Hr. Meldal og fornemmelig Dhrr. Lotze og Faber ydede den virksomste og velvilligste Hjælp. Ved en ikke mindre imødekommende extraordinær Pengebevilling satte Cultusministeriets daværende Chef, Geheimeraad Bræstrup, mig istand til strax efter (endnu i Sommeren 1865) at iværksætte en omfattende Undersøgelse af Vimose under Ledelse af Hr. Adjunkt Engelhardt i Forening med Hr. Kammerraad Herbst, som tvende Gange foretog Reiser der til Stedet. De storartede Gravninger, ved hvilke Dhrr. Cand. V. Boye og Adjunkt Faber ogsaa vare behjælpelige, bragte et meget betydeligt og høist mærkværdigt Fund for Dagen, der nu, tiltrods for, at et temmelig anseeligt Udvalg afgaves til Odense-Samlingen, indtager saagodtsom et heelt, stort Værelse i Oldsag-Museet i Kjøbenhavn. Om end ikke dette Fund i flere Retninger, navnlig i Pragt og Rigdom, kan maale sig med de sønderjydske Mosefund fra Sønder-Brarup og Nydam, staaer det dog i andre Henseender ingenlunde tilbage for disse. Det tør idetmindste nok kaldes fuldt saa oplysende og lærerigt for Videnskaben, hvorfor det ogsaa vilde være høist ønskeligt, at samme snarest muligt kunde blive omstændelig beskrevet og bekjendtgjort ved Trykken, helst naturligviis som en ligefrem Fortsættelse af de tidligere Mosebeskrivelser, og følgelig som «Fyenske Mosefund Nr. 2»¹⁾.

I Løbet af de sidste otte Aar (1858—1866) ere saaledes fire af de elleve til tolv her i Landet hidtil kjendte Moser med eiendommeligt, indbyrdes nær beslægtet Indhold fra den ældre Jernalder, systematisk undersøgte. Disse Moser strække sig,

---

¹⁾ Ved en senere Beslutning af Vidensk. Selsk. af 24de Mai d. A. er der ogsaa tilstaaet en Understøttelse af 300 Rdlr. til Adjunkt Engelhardt til Kobbertavler til et Værk over Vimose-Fundet. En foreløbig Udsigt over dette har Engelhardt ligeledes senere givet i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kgl. Nord. Oldskrift-Selskab for 1867. Side 233—257. (Ogsaa særskilt aftrykt).

som bekjendt, fra Angel i Sønder-Jylland til Vendsyssel i det nordligste Jylland, og fremdeles over Fyen til Bornholm. Flere mindre, men karakteristiske Fund fra Sjælland tyde desuden hen paa, at det neppe vil vare længe, før ogsaa Sjælland ved lignende større Jernalders Mosefund slutter sig til det øvrige Danmark.

Alle Iagttagelser stemme fuldstændig overeens deri, at de opgravede Gjenstande ikke ere tilfældig tabte eller nedfaldne, men fra først af formelig nedlagte, gjerne med synlig Omhu og i nogle Tilfælde med visse kjendelige Begrændsninger enten af Riisfletninger eller af nedstukne Sværd og Spyd. Medens derfor Sagerne i de forskellige Kjedelmoser, som ikke oprindelig have havt Afløb til eller staaet i nogen directe Forbindelse med Havet, henligge i Klynger, tildeels samlede efter Arter eller endog sammenbundne og ovenikjøbet sænkede ved Sænkesteen, ved nedrammede Pæle og Kroge, vare de i Nydams Mosen, der i Oldtiden har været en Viig af Alssund, nedsænkede i Baade, som i dette Øiemed vare stærkt forhuggede, navnlig med store Huller i Bunden.

Alle Erfaringer stemme endvidere overeens deri, at de fundne Sager enten have været benyttede af eller idetmindste bestemte til Brug i Leire og for kæmpende, fuldt udrustede Hære. De bestaae af Stykker af Dragter, af Ringbrynjer, Hjelme, Træskjolde med Metalrandbeslag og Metalbukler, af Sværd, tildeels prægtig damascerede, Spyd, Buer, Pile, Belter, Spænder, Smykker, Kamme, Spillegjenstande og (romerske) Mynter, forskellige Redskaber og tildeels halvferdige Ting, Høvle, Øxer, Meisler, Tænger, Knive m. M., Slagterrequisiter, Huggeblokke, Teltpæle, Bronze-, Træ- og Leerkar, Skeer, Madbrikker, Levninger af Dyr, især dog Hestehoveder og Hestebeen, Bidsler, Tøiler, Sporer, Hesteprydelser, Stykker af Vogne, River (til Fouragering?) o. s. v. Medens der i Thorsbjerg-, Nydam- og Flemløse-Moserne er truffet Stumper af Træ-Vognhjul, tildeels i Forbindelse med Efterretninger om tidligere Fund (i Nydam og Flemløse) af hele

Vogne og (som det fra Nydam endog hedder) i Form af Kærrer paa to Hjul (?), er det lykkedes, af en heel Deel itubrudte og adspredte tilsvarende Stykker fra Vimosen ved Allesø, hvor Gravningerne have bragt Levninger af idetmindste sex forskjellige Hjul for Dagen, at sammensætte eet fuldstændigt, som oprindeligt ikke har havt noget som helst Metalbeslag, og som i paafaldende Grad minder om et i Museet tidligere værende, i Danevirkevolden opgravet, men sikkert ulige yngre Træ-Hjul. Det kan vel neppe omtvistes, at de fleste af disse Hjul, til hvilke der i Vimosen, mærkeligt nok, er fundet halvfærdige Sætstykker af selvsamme Art, som dem, der endnu i Feldten medføres af Artilleriet til hurtigst mulig Udbedring af itubrudte Skyts- og Munitionsvogne, kunne have hørt ligefrem til Førseles eller Transportvogne. Men det turde fortjene nærmere Overveielse, om dog ikke nogle af dem kunne hidrøre fra Høvdingers Stridsvogne, som i de første Aarhundreder e. Chr. beviislige vare i Brug hos flere europæiske Folk, t. E. Briterne. Vore egne Sagn, fra en rigtignok yngre Tid, om Harald Hildetands Kamp og Fald paa Braavalla Hede gjemme ogsaa ligesom Erindringen om Stridsvogne for Høvdinger, ja hvad mere er, ikke faa Gravhøie rundt om i Norden have viist sig at indeholde Levninger af endog overraskende kostbare Kjøretøier, som neppe vilde være blevne nedlagte med de gamle Kæmper, naar ikke Kjørehestene, ligesaafuldt som Ride- eller Stridshestene, hvis Levninger saare hyppig forefindes i Jernalderens Grave, havde staaet i nær Forbindelse med Oldtidens Kampliv ¹⁾).

De mangfoldige smaa Stykker, hvori saavel det ovenmeldte Vognhjul som de øvrige Vognlevninger ere fundne itubrudte, afspeile tydeligt den eiendommelige Ødelæggelse, der er overgaaet næsten alle Gjenstande i de forskjellige Fund inden de

¹⁾ Beskrivelser og Afbildninger af saadanne prægtige Kjøretøier fra Hedenold findes i Antiquarisk Tidsskrift, udg. af det Kongl. Nord. Oldskriftselskab 1861—1863. Side 16—22.

ere blevne nedlagte i Moserne. Dragterne ere flængede, Ringbrynjerne iturevne, Smykker, Vaaben, Hestetøi og andre Sager af Metal, selv af Guld og Sølv, forhuggede, gennemstukne af Spyd og Pile, knækkede, sammenbankede, bøiede ved Ild eller endog halvsmeltede. Lignende Spor af Ild forekomme paa Træsagerne, af hvilke desuden enkelte ere ligefrem gjennemsaugede, medens andre (t. E. Stykker af oprindelig runde Spydskafter) ere skaarne tildeels firkantede. Selv Hestehovederne og Hesteknoklerne, forsaavidt de hidtil ere undersøgte, bære kjendelige Mærker baade af Spyd- og Pilestik og af saadanne Sværd og Øxehug, at de i Forbindelse med de øvrige Gjenstandes særegne Tilstand bestemt vise hen til, at den stedfundne Ødelæggelse er foregaaet ikke alene under, men ogsaa navnlig efter Kampe eller Slag. Ved Siden af de, især paa enkelte Steder, hyppig forekommende Hestehoveder og Hesteknokler, som dog ikkun undtagelsesviis have kunnet afgive et næsten heelt Hesteskelet, er det en Kjendsgjerning, der fortjener megen Opmærksomhed, at yderst faa eller snarere ingen samtidige Menneskecranier eller Menneskeknokler endnu bestemt ere opdagede i nogen af de paagjeldende Moser.

Den mærkelige indre Overeensstemmelse, som i saa mange Henseender aabenbarer sig i denne Klasse Mosefund, viser sig ogsaa i Tiden for deres Nedlægning. Veiledet af de fundne Mynter, af Sagernes Beskaffenhed, af Former, Ornamenten m. M., tager man neppe fejl i at ansætte de tidligste Nedlægninger til Aar 250—300 e. Chr. og de seneste muligen til omtrent 400—450 e. Chr. Fundene indeholde dels reent romerske Gjenstande, dels Ting, som enten ere halvromerske eller ere blevne til under en stærk romersk Paavirkning hos et saakaldet «barbarisk» Folk, dels endelig heelt «barbariske» eller ikke-romerske Sager. Ligeledes forekomme Indskrifter snart med romerske Bogstaver og snart med de ældste Runer. Hvormeget der imidlertid af Mosefundenes Indhold kan ansees for at være af indenlandsk Arbeide, er endnu ikke ganske klart.

Men i hvert Tilfælde er det sikkert, at en Mængde meget lignende Sager findes nedlagte i samtidige Grave, som ere spredte over hele Danmark, hvorved det viser sig, at disse karakteristiske Gjenstande ikke kunne være indkomne alene ved tilfældige Besøg eller Angreb af Fremmede. Mosefundene afgive snarere fornyede Vidnesbyrd om, hvor mægtig den romerske Culturs Indvirkning har været paa vort fjernt og afsides liggende Fædreland, selv om der ogsaa her, som i tilgrændsende sydligere og vestligere Egne, forud har hersket en ulige høiere og mere selvstændig Udvikling, end man tidligere har været tilbøielig til at anerkjende¹).

Jo flere imidlertid af de særegne Mosefund, der efterhaanden kom for Lyset, og jo mere den almindelige Opmærksomhed, navnlig ved Engelhardt's Beskrivelse af Thorsbjerg-Fundet (1863), var bleven vakt for den eiendommelige, indbyrdes Lighed imellem dem, desto ivrigere maatte man naturligviis søge at udfinde en rimelig Forklaring af Aarsagen til saa hyppige og saa vidtstrakte, eensartede Nedsænkninger. Engelhardt havde endnu i Thorsbjerg-Bogen (1863) ikke turdet sige Andet, efter først at have berørt, men igjen forkastet en religiøs Forklaringsmaade²), end at «Mosefundenes Folkefærd har havt Bo her i Landet, og at det ikke blot er en Følge af uheldige Forsøg paa at erobre Landet, at det har efterladt sig de talrige Minder, der findes paa mange Steder i hele Landet». (S. 76.) En ung fransk Lærd, Mr. E. Beauvois, som i længere Tid havde opholdt sig her, for at studere vore Oldsager og vor Historie i det Hele, og som derefter i «Revue Contemporaine» (for Aar 1863—1865) gav en interessant Udsigt over det archæologiske

¹) Jævnfør ogsaa Tacitus' Ord om Germanerne: «gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo a singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ torquesque, iam et pecuniam accipere docuimus.» (De Germania cap. 15).

²) See Side 75, Anmærkning: «Grunden til Nedlægningen kunde søges f. Ex. i en Forestilling om, at det nedgravede Gods kom dem tilgode, der havde nedgravet det, i det kommende Liv. Man veed, at Asafolket havde en slig Overtro.»

Studiums Standpunkt her i Landet, yttrede med Hensyn til disse Mosefund, «at der kun var een eneste Hypothese, som kunde forklare alle de særegne Omstændigheder ved dem, og den var saa naturlig, at man skulde have troet, at den maatte have paatrængt sig de skarpsindige Forfattere, som havde behandlet dette Spørgsmaal». Hans Mening var nemlig, at Moserne fordum vare hellige Søer, der afbenyttedes af Reidgoterne som fælles Begravelsessteder, i hvilke man nedkastede, hvad Liigbaalet havde efterladt af Aske og forskjelligartede Gjenstande; «men da det (tilføier han) var at befrygte, at Vaaben og Smykker, naar de nedsænkedes i altfor god Stand, skulde lokke Folks Begjerlighed, gjorde man sig Umage for at bøie og brække dem, for saaledes at gjøre dem uskikkede til fremtidigt Brug»¹⁾.

Atter her har en religiøs Forklaringsmaade foresvævet, ja endog meest tiltalt Forfatteren. Med Engelhardt²⁾ maatte man imidlertid være ganske enig i, at en slig Søkirkegaards Theori umulig vilde kunne løse Spørgsmaalet, især da Forekomsten af altfor mange Sager (t. E. Slagterapparater, Huuskar, Landbrugsgjenstande m. M.) vedblev at være lige uforklarlig. Men efterat jeg længe havde syslet med den Formodning, at noget Religiøst upaatvivlelig maatte ligge til Grund for Mosefundene — en Tanke, som ogsaa i sin Almindelighed, tildeels mig ganske uafvidende, næreredes af Andre, t. E. af den nu afdøde Pastor Clausen til Gettorf i Slesvig, af Professor, Dr. Manicus i Flensborg og af afdøde Kammerjunker Gyllenstjerna til Krapperup i Skaane — modnedes den Overbeviisning hos mig, at Mosefundene vare Minder om de Offeringer af Bytte, som flere Folk i Oldtiden pleiede efter vundne Slag af Taknemlighed at hengive til Guderne, og som da formeentlig maatte være nedlagte i daværende hellige Søer. En mærkelig Bekræftelse paa

¹⁾ Revue Contemporaine. XIVe Année. Deuxième Série. Tome XLIII. (LXXVIIIe de la collection) 31 Janvier 1865. 2e Livraison pag. 231.

²⁾ See hans Bemærkninger i Illustreret Tidende for 28de Mai 1865. Nr. 296. S. 284.

Rigtigheden, i al Fald i det væsentligste Punkt, af denne Forklaringsmaade, der første Gang opstilledes i mit til Universitetsfesten d. 11te April 1865 trykte Program: «Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder» (Sid. 55—59), hvor flere Udsagn af gamle Forfattere, t. E. Cæsar, Strabo og Diodorus Siculus vare paaberaabte, fandt jeg i Engelhardts dengang under Pressen værende, men først noget senere udgivne Beskrivelse over Nydam-Fundet. Professor Steenstrups heri optagne, af min da ubekjendte Theori uafhængige Undersøgelse af Hingstecranier og Hingsteknokler godtgjorde nemlig bl. A., hvad ovenfor er berørt, dels at Hesteskeletterne vare i en paafaldende Grad ufuldstændige og at de allerede havde maattet være det, forinden de nedlagdes i Mosen, dels at flere af Cranierne og Knoklerne bare Præg ikke alene af Sværd- og Øxehug og af Spyd- eller Pilestik, men ovenikjøbet af svære Hug, som maatte være faldne efter Kampen, ja ved nogle Cranier maaskee endog efterat Underkjæben var skilt fra Hovedet, dels endelig at i det Hele «Knoklernes Behandling maa nødvendigvis sammenstilles med den voldsomme Behandling, de talrige Vaaben og Smykker af al Art have lidt»¹⁾, hvilket Alt forekom mig tydelig at afspeile en Offring og Slagtning af de i Kampen dræbte eller fangne Stridshingste, hvis Kjød rimeligviis ogsaa for en Deel havde været spiiist ved de fælles Maaltider, som i Oldtiden gjerne ledsagede større høitidelige Offringer til Guderne. Ikke destomindre udtalte Engelhardt sig endnu med megen Varsomhed om min nye Forklaringsmaade, skjøndt denne strax forekom ham at «gaae i den rigtige Retning»²⁾. Først i sit nylig (1867) udgivne Skrift: «Fynske Mosefund I. Kragehul Fundet» (Sid. 16—18) synes han at have overvundet sine fleste Tvivl, efterat min Formodning om, at Oldsagerne med Flid ødelagte, sammentrykkede og halvsmedede

¹⁾ Nydam-Mosefund. Side 37—42.

²⁾ Nydam-Mosefund. S. 46. Anm. 2. Illustreret Tidende. 1865. Nr. 296. S. 284.

Tilstand maatte skrive sig «fra de forudgaaede Offringer og den antændte Ild», er bleven styrket ikke alene ved Paaviising af lignende religiøse Skikke i Mosefund fra Broncealderen og i Mark- og Gravfund fra den ældre Jernalder ¹⁾, men ogsaa navnlig ved et af Beauvois, med Opgivelse af hans egen ovennævnte Forklaring, til Fordeel for min Hypothese fremdraget ²⁾, træffende Citat hos den spanske, i det femte Aarhundrede e. Chr. levende Kirkefader Orosius (Historiarum Liber V. cap. XVI). Det hedder nemlig her om det afgjørende Nederlag, de romerske Konsuler Manilius og Cæpio lede i Aaret 111 f. Chr. ved Arausius (Orange) mod de forenede Cimbrer, Teutoner og flere andre galliske og germaniske Folkefærd, at disse, «som havde erobret to Leire og et uhyre Bytte, ødelagde Alt, hvad de havde taget, under en (for Romerne) ny og uvant Besværgelse («nova quædam atque insolita execratione cuncta quæ ceperant pessumdederunt»): Klæder bleve flængede og bortkastede, Guld og Sølv sænket i Floden, Mændenes Brynjer iturevne, Hestetøiet adspiltet, Hestene selv nedsænkede i Svælgene, Fangerne med Reb om Halsen ophængte i Træerne, saaledes at Seirherren ikke fik mere Bytte, end den Beseirede Skaansel».

I denne gennemgaaende Ødelæggelse, selv af meget værdifulde Gjenstande, i denne Flængning af Klæder, Brynjer, Hesteprydelser, i Hestenes Nedstyrtning i Svælgene m. M., som paa det Allernøieste minder om de danske Mosefund, ja som ved Fangernes Ophængning i Træerne endog turde forklare den ellers paafaldende Mangel paa Menneskeknokler i vore ommeldte Moser, have baade Beauvois og Engelhardt strax erkjendt en med en stor Seirsfest forbunden Offring til Guderne. Engelhardt har desuden med Rette gjort opmærksom paa, at eet af Odins Tilnavne var «Hangagud» eller de Hængtes Gud, og at de levende

¹⁾ See min Afhandling: «Om nogle Mosefund fra Broncealderen» i Oldskriftselskabets Aarbøger for 1866. S. 313—327. Ogsaa særskilt aftrykt.

²⁾ I en Anmeldelse af «Nydams-Mosefund» og af mit Program i L'illustration, Journal Universel. (1866). 24^eAnnée. Vol. XLVIII. Nr. 1236 p. 284—6.

Offre, som skulde gives til ham, sædvanlig bleve hængte¹⁾, hvortil kan føies, at Træerne i den hellige Lund ved Upsala-Templet, efter Adam af Bremens Beretning, vare fulde af hængte, til Guderne (og nærmest vel netop til Odin) offrede Mennesker og Dyr.

Men mærkeligt nok have hverken Beauvois eller Engelhardt, efter min Mening, her tilfulde opfattet Seirsfestens Beskaffenhed, idet de troe at kunne oversætte Ordet «exsecratio» ligefrem ved «fureur», «Raseri», hvorved Drabet af Fanger og Dyr og den hele Tilintetgjørelse af Byttet henføres til en Art vild Bersærkergang eller til noget mere Tilfældigt, medens aabenbart den grundige og omfattende Ødelæggelse har været en bestemt religiøs Ceremoni og som saadan et nødvendigt Led i Seirs- og Offerfesten. Ved det fra «sacrum» stammende «exsecratio» betegnes nemlig de høitidelige Forbandelser og Besværgelser, der saavel hos romerske som hos barbariske Folkefærd knyttede sig til Edsaffæggelser, til Offeringer og til dermed forbundne Bønner om Fjenders Død og Undergang²⁾. Det er saaledes øiensynligt, at Cimbrernes, Teutonernes og deres gallisk-germaniske Forbundsfællers Seirsfest ved Arausius har havt den dobbelte Hensigt, baade at takke Guderne for den alt vundne store Seir og ved religiøse Besværgelser at vinde Bistand til en fremtidig, fuldstændig Undersøgelse af Romerne, hvis Magts Tilintetgjørelse var Maalet for deres Sammensværgelse og forenede Anstrengelser³⁾.

¹⁾ Fyenske Mosefund, I. S. 18. Anm. 1.

²⁾ Sallust. Catilina 23: «Humani corporis sanguinem in pateris circumtulisse, inde cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solemnibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.»

Tacitus: Hist. 4. 15 (om Batavernes Høvding Civilis): «barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit.»

Velleius P. 2. 22: «precatus deos in exsecrationem Cinnæ partiumque ejus.»

³⁾ I de senere udgivne Bemærkninger om Vimose-Fundet i Oldskrift-Selskabets Aarbøger for 1867 har Engelhardt ogsaa nu oversat exsecratio ved Forbandelse.

I begge de nævnte Øiemed frembares et Offer af hele det vundne Bytte, der som givet til Guderne, efterat være itubruddt, ødelagt og tildeels skjult, ikke mere maatte røres eller benyttes af vanhellige Hænder.

En lignende, med Takoffre og, som det synes, tillige med høitidelige Besværgelser forbunden Seirsfest feiredes noget over hundrede Aar senere af Germanerne i Teutoburgerskoven, da de havde overvundet den romerske Hærfører Varus og tilintetgjort hans stolte Legioner. Tacitus beretter, at idet Romerne (Aar 15 e. C.) under Anførsel af Drusus' Søn Germanicus trængte frem for at hævne det ydmygende Nederlag, kom de i Teutoburgerskoven til Stedet, hvor Varus fordem havde haft sin med Volde og Grave omgivne Leir. Endskjøndt sex Aar vare forløbne, saaes endnu liggende midt paa Leirpladsen de ubegravede, hvide Been af de faldne og dræbte Krigere tilligemed Stykker af Vaaben («fragmina telorum») og Lemmer af Heste, hvis Hoveder vare ophængte i eller fæstede til Træstammerne; i den nærliggende Lund stode ligeledes endnu de barbariske Altre, ved hvilke Germanerne havde slagtet Tribunerne og de øverste Centurioner; tilstedeværende Romere, som vare undslupne fra Kampen eller Fangenskabet, vidste ogsaa at fortælle om Galgerne og Gruberne, hvori Fangerne vare blevne hængte eller nedstyrtede, om de Steder, hvor Legaterne havde fundet Døden, hvor Varus havde dræbt sig selv, og hvor Arminius overmodig havde haanet de romerske Ørne og Faner, som han senere til Ære for sine fædrene Guder lod ophænge i Germanernes Lunde (eller Templer)¹).

Et særdeles betegnende Træk er det her, at Hestehovederne («ora») vare ophængte i eller fæstede til Træstammerne. Thi ikke alene spillede Hesten og særlig Hestehovederne en vigtig Rolle ved Offringer og andre religiøse Ceremonier hos de ger-

¹) Tacitus: Annalium Lib. 1. cap. 60 og 59.

maniske Folk¹⁾, men det er høist sandsynligt, at man ved de ophængte, gabende Hestehoveder i Varus' Leir har villet yderligere kraftiggjøre en grum Besværgelse eller Forbandelse over Romerne, netop ligesom Egil Skallegrimssøn henimod Heden-skabets Slutningstid i Norge ved at fæste et Hestehoved paa en Stang reiste «Nidstang» og vendte Nid saavel mod Kong Erik og Dronning Gunhilde som mod Landvætterne, at disse ikke skulde finde Ro, før de havde forjaget Erik og Gunhilde af Landet; den ved slige Leiligheder brugelige Trylleformular indgravede derhos Egil med Runer paa den opstillede Stang. Samme Troldom øvedes i Oldtiden ogsaa i Danmark og paa Island, hvor det endog ved Lov var forbudt at nærme sig til Øen med gabende eller opspilede Hoveder paa Skibsstavnene, for at ikke Landvætterne, som ydede Land og Folk Beskyttelse, derved skulde skræmmes og forjages; ja selv hos Grækere og Romere var en tilsvarende overtroisk Frygt for afskaarne Hoveder af Heste almindelig raadende, hvilket unægtelig end mere styrker den ovennævnte Opfattelse af Germanernes, ved slige Hoveder tilsigtede Besværgelse²⁾.

I Lighed med de paa Kamppladserne ved Arausius og i Teuto-burgerskoven saaledes afholdte store Takke- og Besværgelses-offringer synes det iøvrigt at have været almindelig Skik hos saagodtsom alle Folk i Oldtiden, efter vundne Slag at vise Taknemlighed mod Guderne ved mere eller mindre vidtstrakte Offringer af Fanger og Bytte. De gamle Hebræere havde endog et eget Ord («kerem» 3: Band, Forbandelse), hvormed de betegnede det til Offer for Guddommen bestemte, fra Fjenderne vundne Bytte, og det var i Henhold til denne forudgaaede, reli-

¹⁾ Grimm: Deutsche Mythol. (3te Ausg. 1857) «Opfer» p. 41—50. «Pferde» p. 621—630 jfr. 800—801. Om Frankernes Sværgen ved Hoveder af Dyr, navnlig Hestehoveder: Concil. Aurelian. IV. anni 541. can. 16 hos: Mone: Geschichte des Heidenthums II. 139.

²⁾ Egils Saga cap. 60 p. 389. Saxo Lib. V. ed. Müller I, 203 og II, 147—148. Landnamabók Pars IV cap. VII.

giøse Indvielse, at de i deres Fjenders Land ofte uden Skaansel fuldstændig ødelagde hele Stæder og dræbte alle Indbyggerne, medens det øvrige Bytte blev brændt eller stundom, forsaavidt det var af Metal, afgivet til Templet¹). Ogsaa Romerne (t. Ex. Marius efter det vældige Slag mod Cimbrer og Teutoner ved Aqvæ sextiæ (Aix)) ydede Guderne et Takoffer ved efter Seiren at samle Byttet til et stort Baal og opbrænde det. Hos galliske, slaviske og germaniske Folkefærd offredes sædvanlig idetmindste Noget af Krigsbyttet til Guderne og deres Tempel, hvilket, ifølge bestemte historiske Vidnesbyrd, hos de slaviske Ryger udtrykkelig var fastsat til en Trediedeel, som henlagdes i Svante-wits Tempel i Arkona, og hos Stettinerne til en Tiendedeel, der offredes til Guden Triglav²). Men i særegne Tilfælde, hvor vigtigere og især afgjørende Kampe forestod, gjorde man forud Løfte om, at det hele Bytte af Fanger, Dyr og Gods skulde tilhøre Guderne, naar disse kun vilde give Seir. Cæsar anfører som et yderligere Vidnesbyrd om Gallernes Tilbøielighed til Offringer, at de «naar de gaae i Kamp, fordetmeste indvie («devovent») Byttet til Krigsguden («Mars»)). Efter Seiren offres de fangne Dyr, og det øvrige Bytte bringes sammen til eet Sted. I mange Stater sees paa hellige Steder hele opdyngede Hobe af saadanne Gjenstande, og det er sjældent, at Nogen i den Grad ringeagter Religionen, at han skulde vove enten at skjule Bytte hos sig eller at borttage det, der er henlagt samlet, en Forbrydelse, hvorfor ogsaa den haardeste og grusomste Straf er bestemt³). En ikke mindre interessant og for Spørgsmaalet om Behandlingsmaaden af Byttet tillige høist oplysende Beretning findes hos Tacitus om en mellem Hermundurerne og Chatterne angaaende nogle Saltkilder udbrudt Krig, der, som det hedder, «blev til Held for Hermundurerne, men til Undergang for Chat-

¹) See bl. A. Josvæ Bog cap. 6—7.

²) Saxo, Lib. XIV ed. Müller p. 825. Anonymi vita Ottonis episc. Bambergensis, in Ludewig Script. rer. Episc. Bamb. col. 680.

³) De bello Gallico lib. VI. cap. 16—17.

terne, fordi Seirherrerne havde indviet den fjendtlige (Chatternes) Fylking til Tyr og Odin, ifølge hvilket Løfte Heste, Mænd og alt det Overvundne (eller hele Byttet) gives til Ødelæggelse¹⁾.

Endnu Aarhundreder senere viede de hedenske Nordboere paa lignende Maade før Slag Fjendens Fylking til Seirfaderen Odin, hvilket symbolsk betegnedes derved, at der, inden Kampen begyndte, kastedes et Spyd henover Fylkingen. Efter Seiren bleve da alle Fangerne givne til Odin ved at hænges²⁾ eller ved at sænkes i Moser, og med de første Høvdingers Blod besmurtes Altrene³⁾ — det Selvsamme, som jo bl. A. Germanerne fordem havde gjort med deres romerske Fanger efter det ovenomtalte Varus Slag. At i saadanne Tilfælde i vort Norden, som i andre hedenske Lande, ogsaa Vaaben, Smykker og det øvrige Bytte gaves til Seirfaderen som hans rette Eiendom, og at det, væsentlig for ikke at borttages eller vanhelliges, er ved Offeringen bleven itubruddt, sammenbanket og i det Hele gjort ubrugeligt, turde, endog afseet fra vore Mosefund, i og for sig være høist sandsynligt. I fuld Overeensstemmelse med hvad Tacitus fortæller⁴⁾ om Germanerne, at «Høvdingerne kæmpe for Seiren, Følget for Høvdingen», kan det vistnok med Føie paastaaes, at Oldtidens Kampliv ogsaa hos andre Folk og ikke mindst hos vore Forfædre var, især under større Krigsforhold, gennemtrængt af den Tanke, at Æren nærmest tilkom Seirherren, men Byttet Guderne.

Gaaer man følgelig ud fra den ved saa mange og saa mærkelig samstemmende historiske Vidnesbyrd støttede Anskuelse,

¹⁾ Annalium lib. XIII cap. 57 (ved Aar 60): «sed bellum Hermunduris prosperum, Chattis exitio fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur.»

²⁾ Ifølge «Rúnatal's Þattr Óþins» Str. 1 hang Odin endog paa et Træ, «given til» sig selv. See ogsaa Str. 20.

³⁾ Hervørs og Heidreks Saga cap. 12.

⁴⁾ De Germania cap. 14.

at vore særegne Mosefund fra den ældre Jernalder virkelig hidrøre fra Takke- og Besværgelsesoffringer efter vundne Seire, er det aldeles klart, at et Sted, hvor der saaledes i Oldtiden er vundet en stor Seir og hvor en med betydelige Offringer forbunden Seirsfest er bleven holdt, maa derefter være blevet ganske særlig anseet, at den Sø eller Mose, hvori Offringerne til Guderne høitidelig og omhyggelig nedsænkedes, derved maa være bleven helliggjort, forsaavidt den ikke i Forveien var det, ja at der paa Bredden eller dog i Nærheden af den kan være bleven opreist et Gudehuus til Ære for Stedets Skytsgud¹⁾, ligesom der i senere Tider paa Slagmarker af taknemlige Seirherrer saa ofte byggedes Capeller til Guds og Helgeners Ære. Paa denne Maade vilde det ganske simpelt kunne forklares, at Moser, der have gjemt Fund af den nævnte eiendommelige Art, bære Navne som Thorsbjerg, Balsmyr og Vimose (af vè v: hellig) og at de i dem nedlagte talrige, tildeels kostbare og i flere Tilfælde store Gjenstande (t. Ex. Baadene med deres Ladninger i Nydams-Mosen) gjennem saa lange Tider af Hedenskabet ere forblevne henliggende urørte.

Men da Seirsoffringer, som ovenfor godtgjort, jævnlig ere blevne høitideligholdte, idetmindste i en stor Deel af Europa, var det at vente, at Spor af dem maatte være at finde udenfor vort Norden. Dette er ogsaa ganske rigtig Tilfældet. Fra Nordengland berettes, at indenfor en gammel, vidtstrakt med Volde omgiven Leirplads ved Stanwick i Yorkshire — et Sted, hvis Beskrivelse strax henleder Tanken paa Varus' Leir — fandtes i en Fordybning («pit») en heel Mængde Stumper af itubrudte Vaaben, Ringbrynjer, Spænder, Beslag, Hestetøi m. M., som Alt var nedlagt samlet i Nærheden af store Jernbaand, der formentlig havde været benyttede som Hjulskinner. Ikke alene

¹⁾ Da t. Ex. Romeren Vitellius ved Aar 70 besaae Valpladsen mellem Cremona og Brescia, hvor Otho's Tilhængere vare blevne slagne, og hvor endnu Dynger af Liig og Vaaben henlaae, hedder det hos Tacitus: Hist. II. 70, at han i sin Glæde «instaurabat sacrum dis loci».

denne Nedlægningsmaade, men Sagernes itubrudte Tilstand, deres hele Beskaffenhed som Gjenstande til krigersk Brug, ja selv Tiden for deres Nedsenkning (de første Aarhundreder e. C.) minder aldeles umiskjendelig om vore oftnævnte Mosefund¹). Nogle andre beslægtede Fund i England, hvoriblandt eet med sammenblandede Bronze- og Jernsager — ligesom Balsmyrfundet fra Simlegaarden paa Bornholm — tyde vel i det Hele ogsaa snarest hen paa fordums Offeringer²). Men ulige sikkrere og større er Overeensstemmelsen med den mærkværdig talrige Mængde, tildeels itubrudte, ved Ild forbøiede og ellers ødelagte Levninger af Jernbeslag til Hjul og Vogne, af Sværd og andre Vaaben, Ringbrynjer, Spænder, Hestetøi, Leerkar (sværtede i Ilden og fyldte med Aske, blandet med Been af Mennesker og Tænder af Heste), Mynter (især barbariske Efterligninger af græske Mynter omtrent fra Christi Fødsels Tid) m. M., som i Aaret 1849 og 1851 opgravedes tre Fod dybt («sur un terrain d'alluvion») midt paa Sletten ved Tiefenau i Nærheden af Bern i Schweitz. Mr. de Bonstetten bemærker i sin Skildring deraf, «at disse uden al Orden paa et lille Rum sammendyndede og sammenkastede Vaaben og Knokler ikke kunne betegne en sædvanlig Begravelse; det er klart, at der paa Sletten er bleven holdt et blodigt Slag, og at Ligene af de Faldne ere blevne opsamlede og brændte med Vaaben og Stridsvogne i Lighed med det af Titus Livius omtalte: galliske Baal. Den Uorden og Hast, med hvilken denne Begravelseshøitidelighed synes at være foregaaet, strider alt for meget imod de hedenske Folks religiøse Ideer til at man kan forklare det paa anden Maade, end ved Forvirringen efter et Nederlag og ved en tvungen Flugt for den

¹) Proceedings of the Archæol. Institute 1846. York. Catalogue of Antiquities pag. 10—11. Afbildninger pag. 36—38. Tegninger af nogle af Sagerne i fuld Størrelse med Farver findes i det Oldnord. Mus. Archiv.

²) Om de i Huller eller Fordybninger samlet nedlagte Sager fra Polden Hill i Somersetshire see Archæologia Britannica XIV. 90 sq. og fra Hagbourn Hill i Berkshire jfr. Archæologia Brit. XVI. 348 sq.

seirende Fjende¹⁾. Bonstetten har dog her ikke tænkt paa, at selv en slig hurtig Optrædelse og paafølgende Begravelse af de Faldne i Reglen maatte være farlig eller endog umulig for en flygtende Hær, hvorimod den hele Nedlægning naturligst maatte blive udført af de Seirende.

Ere nu de her nævnte Fund i Udlandet endogsaa hidtil ikkun faa, spredte, ja ikke engang tilbørlig kjendte i alle Enkeltheder, ere de dog tilstrækkelige til, i Forbindelse med de historiske Beretninger, at give grundet Haab om, at Levninger af mange lignende, formeentlige Seirs-offringer ville ved fortsatte Undersøgelser komme for Dagen rundt om i forskjellige Lande, paa samme Maade som de for faa Aar siden ganske ukjendte Affaldsdynger og Pælebygninger i kort Tid ved udbredt Efterforskning bleve opdagede i betydeligt Antal og paa mangfoldige Punkter. Det kan heller ikke feile, at den her opstillede Offer-Theori, forsaavidt den ved videre Prøvelse maatte blive bragt til mere almindelig Gyldighed, vil blive af ikke ringe Betydning for den europæiske Archæologi, idet den aabenbart vil bidrage til, i samme at grundlægge en mere religiøs Retning, navnlig ogsaa i Udtydningen af mange andre, ad den sædvanlige, praktiske Vei hidtil uforklarlige Kjendsgjerninger. Jeg skal imidlertid, for Nordens Vedkommende, ikke her dvæle ved de Spor af tilsvarende religiøse Skikke, som synes at have hersket i den forudgaaede Bronzealder, kjendeligst maaskee nok i dennes Slutningstid, da dette Spørgsmaal alt andetsteds af mig er blevet drøftet²⁾. Men, for at holde mig til den ældre Jernalder eller til de store Mosefunds egen Tid, skal jeg kun foreløbig henlede

¹⁾ Notice sur des armes et chariots de guerre, découverts à Tiefenau, par G. de Bonstetten. Lausanne 1852. 4to med 9 Tavler, pag. 3—7.

²⁾ Om nogle Mosefund fra Bronzealderen i Oldskrift-Selskabets Aarbøger for 1866 S. 313—327. (Ogsaa særskilt aftrykt.) Til de her ommeldte tilsvarende Fund fra Udlandet kunne nu føies flere, navnlig af forsættlig itubrudte og ved Ild bøiede Bronzevaaben fra Meklenborg, Hallstatt i Østerrige, Wales og Normandiet. Jfr. Kragehul-Mosefund S. 12—15.

Opmærksomheden paa nogle mærkværdig talrige Mark- og Gravfund i det Kgl. Museum for Nordiske Oldsager fra alle Dele af Danmark, ja fra nærmest tilgrændsende Lande, bestaaende af Vaser, Kar eller Boller og Spande af Bronze, Drikkehorn af Glas og Horn, Bægere af Sølv og Glas, Skaaler, ligeledes af Sølv og Glas eller Bronze, Bronze-Kasseroller med dertil passende Sier, af hvilke sidste Museet kan opvise over tyve Stykker, der, som de fleste af de nævnte Bronzekar, synes at være af romersk eller halvromersk Oprindelse og ved Handel at være indkomne i Norden¹). Hvorfor disse mange Sier med deres omsluttende Kasseroller, og hvorfor overhovedet de ved dem stadig fundne Kar og Bægere saa jævnlig have været nedlagte sammen baade i og udenfor Grave, vil vistnok, som hidtil, vedblive at være uforstaaeligt, med mindre man nu tør antage, at de hidrøre fra Offergilder eller Offermaaltider, der ere holdte dels paa Marken og dels særlig ved Indvielsen af Gravstederne, som stundom virkelig have indesluttet Knokler af Dyr, t. Ex. (Varpelev-Graven i Stevns) af et Sviin og en Graagaas²). Jeg skylder ogsaa Hr. Geheime-Etatsraad, Dr. med. E. Fenger den interessante og høist sandsynlige Bemærkning, at da Offerblodet, saavel af Mennesker som af Dyr, strax maatte pidskes og sies, for ikke at størkne, have Sierne (der nu tillige begynde at vise sig i Markfund fra Bronzealderens sidste Tid³)) upaatvivlelig været benyttede til at afsie Offerblodet, som, naar Sierne holdtes lige op over de til dem ellers sluttende Kasseroller, kunde løbe ned og optages i disse til videre Brug ved Offeringshøitidelighederne, ved hvilke bl. A. de Tilstedeværende gjerne besprængtes med Offerblodet.

¹) See Afbildningerne i mine «Nordiske Oldsager» Kbhvn. 1859 Nr. 296—320 (pag. 71—78). En Si er afbildet under Nr. 310 og en Kasserolle under Nr. 309.

²) Varpelev-Fundet ved C. F. Herbst i O. S. Aaraler for 1861 S. 322.

³) Madsen: Danske Oldsager og Mindesmærker, XIIIde Hefte.

Der synes følgelig i flere Henseender at være al Anledning for Oldforskerne til fremtidig at forfølge den ved Offer-Theorien givne, i hvert Tilfælde altid noget veiledende Traad, saameget mere som de herhen hørende archæologiske Fund eller Kjendsgjærninger hidtil næsten udelukkende, baade hos os og i andre Lande, ere iagttagne fra Broncealderen og den ældre Jernalder, til hvilke Tidsrum de i og for sig vel neppe ganske kunne være indskrænkede. Af udvidede sammenlignende Undersøgelser af Bronze- og Jernalderens Mindesmærker omkring i Europa, og især af de efterladte Levninger fra vidtstrakte Kampe i Overgangstiden mellem de to Tidsrum vil det imidlertid klarere fremgaae, om vore særegne, hidtil saa høist paafaldende samtidige store Mosefund fra den ældre Jernalder alene stamme fra indre Stridigheder mellem Indbyggerne selv, eller hvorvidt det kan antages, at den aabenbart sydfra til Norden fremtrængende Jernalders Cultur er forsøgt hurtig gennemført ved Vaabenmagt af et nyt, erobrende Folk, som da overalt er blevet slaget af de tidligere Indbyggere (der jo saa alligevel efter Seirsrusen ad fredelig Vei og lidt efter lidt have optaget den nye Cultur), eller endelig hvorvidt virkelig et nyt indkommet Herskerfolk, tiltrods for mange Nederlag, omsider har vundet Overhaand og bosat sig her. Men selv i sidste Tilfælde vil man neppe kunne slutte til en fuldstændig Udryddelse af den ældre Befolkning i Landet, hvorimod denne snarere, ligesom den galliske og britiske Befolkning i det vestlige Europa, uagtet gjentagne Erobringer af Romere, Franker, Saxer, Angler, Danske og Normanner, er vedbleven, om end i en mere underordnet Stilling, at holde sig, ja indtil denne Dag kjendelig at afprøve sig ved bestemte ydre og indre Eiendommeligheder.

Hvor Talen dog er om saa fjerne og af den egentlige nordiske eller Norden vedkommende Historie slet ikke belyste Forhold, er det et dobbelt Held at vinde nogenlunde faste archæologisk-historiske Udgangspunkter, især hvor tidligere ikkun yderst faa saadanne fandtes. At et slikt Holdepunkt nu turde være

fremkommet ved en Forklaring af Oprindelsen til vore mærk-
værdige, herommeldte store Mosefund, skyldes Samarbeiden mel-
lem den nationale Oldforskning, den classiske Archæologi og
Naturforskningen. Det er at haabe, at en slig fortsat Samvirken
vil stadig bringe flere Frugter og navnlig yde nye Bidrag til at
løse de mange Gaader ved den saa vigtige Jernculturs Indførelse
i vort Fædreland og i det øvrige Norden.
